

*Алиева А. Д.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ПРИКМЕТНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті досліджується порівняльна характеристика морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах як один із важливих структурних елементів у мовознавстві та перекладознавстві для забезпечення навчального процесу з вивчення іноземної мови. Проаналізовано трактування сутності категорії «прикметник» і досліджено основні характеристики прикметників в англійській та українських мовах. Встановлено, що формально прикметник виконує чотири граматичні умови. Визначено типові ознаки прикметника в англійській та українській мовах. Проведено аналіз прикметникових ознак в англійській та українській мовах у морфологічному й синтаксичному аспектах. Визначено, що ізоморфний характер у мовах полягає в наявності додатковості, а деякі групи прикметників у мовах не мають оцінки. Установлено, що в англійській мові, якщо в одному заголовку є кілька передмодифікованих прикметників, вони мають певні позиційні призначення. Визначено, що прикметник в українській мові є складовим класом, який має категорії роду, числа та відмінка й узгоджується зі змінним іменником у всіх цих категоріях, що виражається морфологічною парадигмою. Установлено, що в англійській мові прикметник може утворювати частину предикативної конструкції, а потім виконує функцію частини складного об'єкта або частини дієприслівникового модифікатора, якого немає в прикметника в українській мові. Визначено, що, незважаючи на типологічні відмінності еквівалентів перекладу, виявляються певні подібності їх структурної організації та структури компонентів. Проаналізовано форми й класифікацію прикметників, а також їх ступені порівняння в англійській та українській мовах. Виокремлено, що залежно від типу прикметників, якісних або відносних прикметників, які походять з іншої частини мови, вони виявляють подібність або відмінності в плані утворення ступенів порівняння. Установлено, що граматична система в українській мові відрізняється від англійської, але є також загальні елементи, відмінності й подібності, що становлять основу такого дослідження.

Ключові слова: прикметник, морфологічна ознака, англійська мова, українська мова.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві намітилася тенденція до вивчення системно-функціональних особливостей і морфологічних ознак мовних одиниць. Звернення до цієї теми зумовлене необхідністю всебічного вивчення шляхів і засобів додавання лексичного складу англійської мови. Вивчення прикметників є актуальним з огляду на розуміння розмовного характеру номінативних одиниць, характеру вторинного оформлення нових одиниць і їх смислових маркерів. Останнім часом лінгвістика стрімко розвивається й демон-

струє переваги дослідження семантики слова та морфологічних ознак шляхом його вживання, оскільки вживання слів у різних сполученнях призводить до трансформації їх семантики й появи нових значень саме в контексті найяскравішого розкриття потенційних значень, що визначають смислову структуру слова.

Словник англійської й української мови збагачується лексико-семантичною деривацією, як відомо, словниковий запас будь-якої мови перебуває в стані безперервної зміни. Ця мобільність і її мінливість пояснюється тим, що мова, насамперед її лексика, безпосередньо пов'язана з виробничою та суспільною діяльністю людей. Для виконання своєї найважливішої функції – засобів спілкування – словниковий запас мови повинен швидко реагувати на зміни в усіх сферах життя й діяльності людей, тому актуальним є дослідження особливостей порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах досліджує значна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А.В. Сітко [1], О.В. Зайченко [2], Є.Я. Мараховської [3], Х.О. Мельник [4], В.Н. Ярцевої [5], Н. Pavlyuk [6], Б.А. Льїш [7], О.М. Бондаревської [8] присвячені аналізу прикметників, які вплинули на генезис і становлення сучасних англійської та української мов.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах. При проведенні дослідження використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, критичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійська й українська мови є прикладами двох типів мов: аналітичної, морфологічної й синтетичної. Пізнання нової мови є процесом освоєння саме формальної, специфічної, якісної її сторони. Проте морфологія – одна з найменш опрацьованих ділянок у перекладознавстві та контрастивістиці [1, с. 203].

Загальна граматична категорія прикметника виражається в його статичній ознаковості предмета й граматично виявляється в категоріях роду, числа й відмінка, які залежать від іменника. Прикметник як частина мови не тільки є універсальною категорією, а й становить клас слів, найменш специфікований порівняно з іншими морфолого-синтаксичними класами. Поняття якості може бути виражене безпосередньо або через відношення до інших предметів, до особи чи істоти. З усіх частин мови означальна властивість прикметника виявляється

найяскравіше й послідовно відображається в особливостях його семантики, морфологічної форми, синтаксичної ролі [2, с. 85].

Прикметники є однією з чотирьох основних частин мови як в українській, так і в англійській мовах, роль якого полягає у вираженні ознаки предмета, позначенні оцінюваних властивостей і вираженні якості. Отже, прикметник знаходиться в залежності від предмета чи дії, яку описує, адже характеристика не може існувати без об'єкта, який вона розкриває. Головною ознакою прикметника в англійській мові є передача емоцій автора, тобто емотивна властивість суб'єктивної позитивної чи негативної оцінки, що виражається лексичними засобами залежно від конотації [3, с. 157].

Типологізація прикметників залежить від того, за якими принципами їх поділяти. Головною систематизацією є семантична класифікація, за принципом якої прикметники поділяються на менш абстрагованої якості – відносні, більш абстрагованої якості – якісні [4, с. 39]. Морфологічний рівень прикметника в англійській мові передбачає відсутність форм узгодження з іменником, тільки незначна частина слів відносних прикметників оформлюється словотворчими суфіксами [5, с. 401].

Прикметник – це частина мови, що означає непроцесійну ознаку предмета, події чи іншої ознаки, вираженої іменником. Прикметник може позначати або абсолютну ознаку предмета незалежно від інших предметів, подій чи ознак, або відносну ознаку, що характеризує суб'єкт за його зв'язком з іншим предметом, подією чи ознакою. Прикметник як частина мови не можна назвати універсальною категорією, цей клас слів не є чітко визначеним, у багатьох мовах прикметник не вважається окремою частиною мови з власними морфологічними та синтаксичними характеристиками. Цей клас слів співвідноситься з референтами через змінений іменник, тому він завжди залежить від нього семантично.

Зв'язок прикметника зі зміненим іменником виражається або через атрибутивні відносини, коли іменник утворюється з прикметником у функції атрибута, або предикативні відносини, коли прикметник функціонує як частина складеного іменного присудка, зв'язаного зі зміненим іменником за допомогою дієслова.

Прикметник є основною частиною мови, традиційно визначається як слово, що описує, або «слово, яке розповідає нам щось про іменник». У сучасній граматиці прикметник зазвичай визначається більш граматичними термінами. Формально прикметник виконує чотири граматичні умови: 1) його можна вживати атрибутивно в іменниковому словосполученні (наприклад, *an old man* – старий чоловік); 2) він може слідувати за *be* або іншим дієсловом зв'язку й зустрічається поодиноці в предикативній позиції (наприклад, *He looks old* – Він виглядає старим); 3) він може бути модифікованим за допомогою інтенсифікованих слів, таких як *very* (наприклад, *He is very old* – Він дуже старий); 4) мають порівняльні та вищі ступені ступеня (наприклад, *an older person* – старша людина, *the most extraordinary* – найнезвичайніший), але не всі прикметники мають ступені порівняння [6, с. 45–46].

За своєю морфологічною будовою прикметники поділяються в українській мові на дві групи: прикметники повні (повні або членні) – це прикметники із закінченнями, а саме: певний, повний і короткі прикметники (короткі або нечленні) – без закінчення, а саме: винен, годен, повен, певен. Короткі форми

прикметників вживаються паралельно з формою повних прикметників і лише в називному відмінку однини чоловічого роду. Вони втратили свою систему відмінювання, тому тепер не піддаються цьому процесу.

У сучасній українській мові короткі прикметники вживаються переважно у функції номінативної частини присудка (Скільки я вам винен? Будинок повен людей. Рад би ще раз побачити). Вони практично не зустрічаються у функції атрибута (виняток становлять деякі прикметники, вживані в мові фольклору чи поезії: *ясен місяць, дрібен дощик*) [7, с. 52].

Прикметники в англійській мові не мають закінчень і складаються з «чистої» основи, тому за своєю структурою вони подібні до українських коротких прикметників. Проте втрата закінчень не відбилася на їх граматичних характеристиках. Позбавлені будь-яких морфологічних засобів вираження синтаксичних відносин, англійські прикметники все ще виконують дві характерні для цієї частини мови синтаксичні функції – функцію атрибута й функцію номінальної частини складеного присудка, тоді як українські короткі прикметники, утративши закінчення, також втратили частину своїх виражальних ознак. Прикметник в англійській мові як частина мови характеризується такими типовими ознаками: 1. Лексико-граматичне значення «атрибутив (речовин)/якості (речовин)». Варто розуміти, що під атрибутами ми розуміємо різні властивості речовин, такі як їх розмір (*large* – великий, *small* – маленький), колір (*red* – червоний, *blue* – синій), положення в просторі (*upper* – верхній, *inner* – внутрішній), матеріал (*wooden* – дерев'яний, *woolen* – вовняний), психічний стан особи (*happy* – щасливі, *furious* – розлючені) тощо. 2. Типові афікси для побудови суфіксів, префіксів і закінчень *-ful, -less, -ish, -ous, -ive, -ic, un-, pre-, in-* тощо. 3. Морфологічна категорія ступенів порівняння прикметників (відсутність категорії числа відрізняє прикметники в англійській мові від прикметників у всіх інших германських мовах). 4. Характерна сполучуваність: правосторонні зв'язки з іменниками (*a beautiful girl* – гарна дівчина) та займенниками (*the grey one* – сірий), лівосторонні зв'язки з дієсловами-посиланнями (*(... is clever* – ... розумний), прислівники, переважно зі ступенями (*a very clever boy* – дуже розумний хлопчик). 5. Його типові синтаксичні функції – це атрибут і предикативне доповнення.

Прикметник в українській мові – це умовна частина мови, яка передає певну характеристику об'єкта (але не характеристику процесу – непроцесуальна ознака предмета), що виражає його за допомогою граматичних категорій роду, числа та відмінка. У реченні він виконує функції атрибута й номінальної частини складеного іменного присудка [8, с. 19–20].

Ізоморфний характер у мовах полягає в наявності додатковості (*(good – better – the best; bad – worse – the worst; little – less – the least; добрий – кращий – найкращий; поганий – гірший – найгірший; гарний – кращий – найкращий)*). Деякі групи прикметників у мовах не мають оцінки, які є: а) прикметниками, що позначають постійну ознаку іменника референт (*(blind – сліпий, deaf – глухий, barefooted – босий, nude – голий)*); б) деякі прикметники, які позначають колір (*lilac – бузковий, lemon – лимонний, cream – кремовий, ruby – яскраво-червоний, chestnut – темно-коричневий*); в) прикметники, що виражають інтенсивну властивість за допомогою суфіксів або префіксів (*bluish, reddish, yellowish; синявий, синюватий, жовтуватий, жовтісінький, здоровенний, злющий, прегарний, супермодний*);

г) обмеження якісних прикметників, які виділяють або визначають тип речей або осіб (previous, middle, left, childless, medical, dead); д) прикметники з порівняльною та вищою ознакою (former, inner, upper, junior).

Важливо підкреслити, що прикметник в українській мові є складовим класом, який має категорії роду, числа та відмінка й узгоджується зі зміненим іменником у всіх цих категоріях, що виражається морфологічною парадигмою, позначеною окремими зворотами, – це основна аломорфна ознака українського прикметника порівняно з англійським.

В англійській мові, якщо в одному заголовку є кілька перед-модифікованих прикметників, вони мають певні позиційні призначення. Як правило, якісні прикметники передують певним обмеженням, якщо їх декілька видів, прикметники різного значення стоять у такій послідовності (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Порядок прикметників, що характеризують один і той самий іменник

Судження	Розмір	Колір	Форма	Вік	Обмежувальний прикметник	Іменник
wonderful чудовий, horrid -	huge -	pale -	thin -	young -	Greek -	

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [6, с. 4647].

В англійській мові прикметник може утворювати частину предикативної конструкції (невербальні об'єктивні та абсолютні номінальні предикативні конструкції), потім він виконує функцію частини складного об'єкта або частини дієприслівникового модифікатора, якого немає в прикметника в українській мові [6, с. 46–47]. Порівняння основних морфологічних ознак англійських та українських прикметників відображено в таблиці 2.

Усі згадані категорії прикметників виражені досить своєрідно. Українські іменники, їх категорії роду, числа та відмінка, тією чи іншою мірою визначаються значенням слів; тоді як у прикметниках вони відображаються лише відповідно до форми слова, з яким прикметник поєднується. Отже, категорії роду (довгий – довга — довге), кількість (довгий – довгі) та відмінок (довгий, довгого, довгому тощо) українських прикметників є лише формами граматичного відношення прикметників щодо змінених слів, форм узгодження

прикметників з ними. Таким чином, категорія роду, числа та відмінка в українському прикметниках – це ні що інше, як форми граматичного відновлення прикметників до означуваних слів, форми узгодження прикметників з ними. Прикметники в англійській мові втратили будь-які форми координування зі зміненими словами, тому зрозуміло, що вони втратили одночасно категорії роду, числа та відмінка [8, с. 20–21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах встановлено, що ця тема набуває все більшої актуальності. Виявлення відмінностей і подібності мов допомагає подолати мовну інтерференцію та забезпечує уникнення типових помилок у перекладі з рідної мови іноземною.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки й рекомендації, розроблені автором і запропоновані в статті, можуть бути пов'язані з можливостями використання результатів у навчанні англійської та української мов як іноземних; у теорії перекладу; на курсах порівняльного мовознавства. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення та розвиток розумної методики викладання англійської мови в українських школах, викладання загальних і спеціальних курсів української та англійської мов; результати можуть бути використані при підготовці спеціальних курсів і семінарів з морфології й синтаксису англійської та української мов.

Література:

1. Сітко А.В. Використання результатів контрастивних досліджень у перекладознавстві. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 116. С. 199–203.
2. Зайченко О.В. Прикметник: семантичний і структурний аспекти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов»*. Київ, 2011. Вип. 6. С. 84–90.
3. Мараховська С.Я. Основи теоретичної граматики англійської мови. Київ, 2001. 287 с.
4. Мельник Х.О. Морфологічні, синтаксичні та семантичні ознаки емотивно-оцінних прикметників англійської мови. *Перекладацькі інновації* : матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. 2018. С. 39–41.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 682 с.
6. Pavlyuk N. Contrastive grammar of English and Ukrainian. ДОНУ, 2010. 191 с.
7. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. Москва : Просвещение, 1971. 366 с.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах

№ з/п	Прикметник в англійській мові	Прикметник в українській мові
1	Лексико-граматичні значення по суті однакові	
2	«Суфікси суб'єктивної оцінки» чужі прикметнику в англійській мові (єдиним винятком є -ish у whitish – білуватий, reddish – червонуватий тощо).	Прикметник має більшу різноманітність афіксів для створення основи, ніж його англійський аналог. Так звані «суфікси суб'єктивної оцінки» (як у дрібнесенький, багатющий, синюватий, величезний тощо).
3	Прикметник в англійській мові не має граматичних категорій роду, числа та відмінка, які були втрачені вже в середньоанглійський період.	Усі прикметники змінюються відповідно до статі й числа, які мають власну систему відмінкових закінчень. Подібно до іменників, прикметники змінюються відповідно до шести відмінків. Крім того, за характером кінцевого приголосного суфікса вони поділяються на тверді (тверда група: дужий, червоний) і м'які (м'яка група: нижній, безкрай). У множині всі прикметники втрачають гендерну диференціацію (родове розрізнення) і мають подібні закінчення в усіх трьох родах.

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [8, с. 20–21].

8. Бондаревська О.М. Порівняльна граматики англійської та української мови : курс лекцій з дисципліни для студ. спец. 035 «Філологія», ступінь бакалавр / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології та перекладу. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 82 с.

Alyieva A. Comparative characteristics of morphological signs of adjectives in English and Ukrainian languages

Summary. The paper studies the comparative characteristics of morphological features of adjectives in English and Ukrainian as one of the important structural elements in linguistics and translation studies to ensure the educational process of learning a foreign language. The interpretation of the essence of the category “adjective” is analyzed and the main characteristics of adjectives in English and Ukrainian languages are investigated. It is established that formally the adjective fulfills four grammatical conditions. The typical features of adjectives in English and Ukrainian are determined. The analysis of adjective features in English and Ukrainian languages in morphological and syntactic aspects is carried out. It is determined that the isomorphic character in languages consists in the presence of additionality, and some groups of adjectives in languages do not have

an estimate. It is established that in English, if there are several pre-modified adjectives in one title, they have certain positional purposes. It is determined that an adjective in the Ukrainian language is a constituent class that has categories of gender, number and case and agrees with the changed noun in all these categories, which is expressed by the morphological paradigm. It is established that in English an adjective can form a part of a predicative construction, and then it performs the function of a part of a complex object or a part of an adverbial modifier, which the adjective does not have in the Ukrainian language. It is determined that despite the typological differences of translation equivalents, certain similarities of their structural organization and structure of components are revealed. The forms and classification of adjectives, as well as their degrees of comparison in English and Ukrainian are analyzed. It is pointed out that depending on the type of adjectives, qualitative or relative adjectives that come from another part of the language, they show similarities or differences in terms of the formation of degrees of comparison. It is established that the grammatical system in the Ukrainian language differs from English, but there are also common elements, differences and similarities that form the basis of such a study.

Key words: adjective, morphological feature, English, Ukrainian.